

kom i kontakt med i 1920'erne, omtaler i et brev, at en datter befinder sig på et nervesanatorium eller psykiatrisk hospital (»out of her mind«). Dette fører ud i nogle lange psykologiserende overvejelser om, at dette kan være én rationel baggrund for ETKs legendariske påholdenhed: han måtte spare for at kunne betale for hendes behandling. Men Rockwell viger tilbage for nærmere at undersøge denne enkeltstående oplysning, til trods for at det vel dog måtte være af væsentlig betydning for ETKs liv, at (hvis?) en datter (hvem?) måtte på sanatorium med en sindslidelse. I hvert fald lige så væsentlig som så mange andre af de detaljer, bogen er stopfuld af. Men i »Minder og Oplevelser« er der intet derom, hvilket vel er grunden til, at Rockwell så også undlader at gå nærmere ind herpå.

Dette er blot et enkelt eksempel, men det er i øvrigt karakteristisk for en tendens hos Rockwell til at søge psykologiske eller psykoanalytiske forklaringer på sin hovedperson, hvilket måske den biografiske genre særligt indbyder til. Men det er også karakteristisk for, i hvor vidt omfang ETKs erindringer styrer fremstillingen og de problemstillinger, der tages op – eller ikke tages op.

Rockwells bog er således i mine øjne, trods læseværdighed, næppe bogen om ETK. Den har sin største nytte i at gøre et interessant stykke dansk lærdomshistorie tilgængeligt for et internationalt publikum. Men det er spørgsmålet, for nu at sætte sagen på spidsen, om ikke en dansklæsende, interesseret i Evald Tang Kristensen, får lige så meget ud af selv at reflektere over hans »Minder og Oplevelser«.

Jens Chr. Manniche

Karen Schousboe (udg.): *En fæstebondes liv. Erindringer og optegnelser af gårdfæster og sognefoged Søren Pedersen, Havrebjerg (1776-1839)*. (Landbohistorisk Selskab. 1982). 372 s., ill.

Indledningen, der fylder bogens første 40 sider, er særdeles interessant, idet der her gives en kyndig og velovervejet vurdering af bondens økonomiske og sociale stilling omkring 1770, dvs. i Søren Pedersens faders tid under det gamle godsvælde, og fra 1810-38, da Søren Pedersen drev sin vestsjællandske gård som arvefæstebrug. Udgiveren har tidligere beskæftiget sig indgående med den omvæltning i bondeøkonomien, der sker (Foldudbytte og bondeøkonomi. Fortid og Nutid bd. 28, s. 35 ff, 1979). I denne indledning udnytter hun yderligere sin etnologiske skoling, så vi får en storartet analyse af bondens sociale stilling, nærmere betegnet hans muligheder for i bred forstand at hævde sig, i 1700-årene inden for landsbyfællesskabets rammer, i 1800-årene inden for gårdens rammer; selve gårdsanlægget med omgivelser afspejler i høj grad den udvikling, der foregår.

Tekstafsnittet, der i øvrigt langt fra indeholder alt, hvad der er bevaret fra Søren Pedersens hånd, består dels af Søren Pedersens ungdomserindringer (suppleret med en ganske kort redegørelse også for hans kones ungdom), dels af regnskaber og årsoversigter 1811-1838. Selvbiografien giver et stærkt indtryk af generationskløften mellem den gamle og den nye tids, reformtidens bonde – Søren Pedersen og hans fader har ikke haft megen forståelse for hinanden – og f.eks. også af, hvor svært det kunne være for en bondeknøs før 1814 at tilegne sig boglige færdigheder. Interessant er også SPs vurdering af soldatertjenestens negati-

ve og positive sider, og morsomme hans meditationer over venskabs, kærligheds og elskovs handlinger og hans beskrivelse af sin indtræden i ægtestanden.

Regnskaberne og årsoversigterne indledes med en nøjagtig redegørelse for, i hvilken tilstand SP overtog gården i 1810, og herefter kan man for hvert år indtil mindste detalje følge gårdens drift: udsæd og indavl, pengeudgifter og indtægter, nyindretninger og nyanskaffelser, kreaturholdet og tjenestefolk, afsluttet af betragtninger over årets gang i almindelighed og for familien. Imod sin vilje blev SP i 1815 sognefoged. Det hele afsluttes med en art testamente, hvori SP opgør de samlede værdier, han har skabt gennem sit livs arbejde og anbefaler, at gården efter hans død sælges og udbyttet fordeles mellem børnene (med lige part, »broderlod«, til datteren!); i virkeligheden rimer det godt med den nøgterne og rationelle opfattelse af tilværelsen, som SP så klart har lagt for dagen.

Den foreliggende udgave er i alle henseender tilfredsstillende. Blot savner man en forklaring på, hvordan SPs efterladenskaber er havnet i Håndskriftsamlingen i Det kgl. Bibliotek. Bogens ydre form er temmelig forskellig fra Landbohistorisk Selskabs tidligere udgivelser, om det er til det bedre kan diskuteres; dyrere er det i alt fald. Jeg ynder ikke det store bredformat, hvor ikke det er absolut påkrævet, og bogens forside forekommer mig påfaldende uharmonisk.

Paul G. Ørberg

Flemming Just (udg.): *Kjære broder – Breve fra husmand Terkel Kristensen 1860-1918*. (Historisk Samfund for Ribe Amt, 1982). 187 s., ill.

Bogens titel er her aftrykt efter titel-

bladet, men der er tale om en trykfejl, det ældste aftrykte brev er fra juni 1866. Men før man når frem til brevene, har man været igennem en god og fyldig indledning ved udgiveren Flemming Just, hvori der redegøres for Terkel Kristensens baggrund og virksomhed som vinterlærer, husmand, lokalpolitiker og andelsmand. Selve brevsamlingen, der altså omfatter årene 1866-1918, er grundigt annoteret af udgiveren; i forbindelse med gode registre giver det bogen en høj lokalhistorisk værdi. Samlingen er delt i fire afsnit, og de to afsnit, der påkalder sig størst interesse i et videre perspektiv, er »Husmand og andelsmand« (1887-94) og »Husmand og politiker« (1895-1907). Man får her et usædvanligt levende indtryk af en opvakt vestjysk bondes tankegang og virksomhed i det spændende tidsrum, da andelstanken slog rod i landbefolkningen, og ikke mindst får man lejlighed til inde fra at iagttage, hvordan lokalpolitikken udfoldede sig; Terkel Kristensen blev både sognerådsformand og amtsrådsmedlem og derigennem involveret i statshusmandssagen og i jernbanepolitik. Han tilsluttede sig i 1905 Det radikale Venstre, men kom ikke til at deltage i landspolitik, skønt han nok synes at have haft format til det også. Bogen er god at få forstand af, ikke blot for læsere, der har hjemme i det sydvestjyske. Man kan også læse den som et vidnesbyrd om, hvilke kolossale fysiske og åndelige ressourcer, der har skullet forbruges for at skabe det samfund, vi nyder godt af i dag. Som titlen antyder, er hovedparten af brevene rettet til en broder, der havde fødegården i Ål sogn vest for Varde, og som ligeledes var en fremtrædende lokalpolitiker m.v. Dennes breve til Terkel er også delvis bevaret og tænkes senere udgivet, hvad man kun kan glæde sig til.

Paul G. Ørberg